

Painovapauden aate ei ole suurmiesthistoriaa

Liberalismin aate ei syntynyt Anders Chydeniuksen eikä muidenkaan aktivistien aivoissa, vaan oli osa aatteellista valtavirtaa, jossa eri suuntaukset kamppailivat keskenään.

Julkaistu: 25.1.2016 2:00

JUKKA PETÄJÄ esitteli (HS Kulttuuri 23.1.) Anders Chydeniuksen paitsi Ruotsi-Suomen säätyvaltiopäivien vuonna 1766 hyväksymän julkisuuslain aikaansaajana myös Yhdysvaltain perustuslakiin myöhemmin tehdyn lisäyksen innoittajana. Tämä journalistinen repäisy vahvistaa kiiltokuvaa, joka vääristää ymmärrystämme historian todellisesta kulusta.

Chydeniuksella on toki paikkansa tuon kirjoitus- ja painovapausasetuksen laatimisessa. Hän ei kuitenkaan ollut sen johtava arkkitehti, vaan yksi asiaa valmistelevalle komitean jäsenistä, joista lopullisen valtiopäiväesityksen allekirjoitti toinen suomalainen pappismies, porvoolainen historian ja moraalin lehtori ja Lappträskin kirkkoherra Anders Kraftman.

Molemmat olivat varhaisia vapaa-ajattelijoina, jotka omaksuivat aatteensa pääasiassa ranskalaisesta debatista.

Liberalismin aate ei syntynyt Chydeniuksen eikä muidenkaan aktivistien aivoissa, vaan oli osa aatteellista valtavirtaa, jossa eri suuntaukset kamppailivat keskenään. Ja kun merkkihenkilöitä mainitaan, on erityisesti muistettava Peter Forsskål, suomalaissyntyinen Carl Linnén oppilas, joka jo vuonna 1759 tiivistä valistuksen sananvapausajattelun pamfletiksi Tankar om borgerliga friheten.

Mutta valtiopäivien kuuluisa asetus, jota syystäkin voidaan pitää maailman ensimmäisenä julkisuuslakina, ei ollut niinkään aatehistorian tuote kuin ruotsalaisen sisäpolitiikan suhdanteiden tuotos. Aateliston hatut olivat puolustuskannalla ja myssyt tekivät uudistuksia, mutta myssypoliitikkojen aikaansaama painovapausasetus oli myös silkkaa puoluepolitiikkaa. Asetuksen tärkeä tavoite oli päästä julkaisemaan edellisen hattuhallituksen kaikki asiakirjat poliittisen debatin ja tietenkin syyllistämisen tarpeisiin.

Kaikesta tästä on tehty runsaasti tutkimusta erityisesti Ruotsissa mutta myös Suomessa, mukaan lukien allekirjoittaneiden Suomalainen ja eurooppalainen menneisyys (Klinge 2010) ja Sananvapaus Suomessa (toim. Nordenstreng 2015).

Chydeniuksesta taas on viime vuosina ilmestynyt hänen koottujen teostensa suurprojekti - tieteellis-kriittisin kommentein. Nämä tutkimukset auttavat ymmärtämään pian 250 vuotta täyttävän kirjoitus- ja painovapausasetuksen ja sitä tekemässä olleiden todellisen merkityksen.

Matti Klinge

historian emeritusprofessori, Helsinki

Kaarle Nordenstreng

tiedotusopin emeritusprofessori, Tampere